

This project is funded by the European Union

22 նոյեմբերի, 2018թ.

**ՀՀ Ազգային ժողովի արտահերթ ընտրությունների դիտորդական առաքելության
ՆԱԽՆԱԿԱՆ ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ
(դիտարկման ժամանակահատվածը՝ նոյեմբերի 5-20, 2018թ.)**

Դիտորդական առաքելության մասին

«Ականատես» դիտորդական առաքելությունը հիմնվել է Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլ հակակոռուպցիոն կենտրոն (ԹԻՀԿ) հասարակական կազմակերպության, «Ժուռնալիստների «Ասպարեզ» ակումբ» (ԺԱԱ) հասարակական կազմակերպության և «Ռեստարտ» քաղաքացիական նախաձեռնության կողմից: Առաքելության գործընկերն է Իրավունքի զարգացման և պաշտպանության հիմնադրամը:

«Ականատես»-ի նպատակն է նպաստել ազատ և արդար ընտրությունների անցկացմանը և դրանց նկատմամբ հանրային անկողմնակալ հսկողությանը, ընտրական գործընթացների օրինավորությանը:

«Ականատես»-ը գործում է անկախ՝ պահպանելով անկողմնակալության սկզբունքը և զերծ մնալով այնպիսի գործողություն կատարելուց, որը կարող է մեկնաբանվել որպես աջակցություն, քարոզչություն կամ հակաքարոզչություն ընտրություններին մասնակցող որևէ կուսակցության (դաշինքի), թեկնածուի օգտին կամ դեմ:

2018 թ. դեկտեմբերի 9-ին կայանալիք ՀՀ Ազգային ժողովի արտահերթ ընտրությունների համատեքստում «Ականատես» դիտորդական նախաձեռնությունն իրականացնում է երկարաժամկետ և կարճաժամկետ դիտորդական առաքելություն Հայաստանի ամբողջ տարածքում:

Սույն առաքելությունն իրականացվում է Եվրոպական Միության, Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների Միջազգային Չարգացման Գործակալության, Ազգային ժողովրդավարական ինստիտուտի, ժողովրդավարության ազգային հիմնադրամի և Բաց հասարակության հիմնադրամներ – Հայաստանի ֆինանսական աջակցությամբ:

Սույն փաստաթղթի բովանդակության համար պատասխանատու է «Ականատես» դիտորդական առաքելությունը ու դրա անդամ կազմակերպությունները, և այն չի արտացոլում դրամաշնորհատուների տեսակետները:

Երկարաժամկետ դիտորդություն

Երկարաժամկետ դիտորդական առաքելության շրջանակներում նախաձեռնությունը ներգրավել է 36 երկարաժամկետ դիտորդ՝ հանրապետության 38 տարածքային ընտրական հանձնաժողովների սպասարկման տարածքներում դիտարկելու և գնահատելու նախընտրական և հետընտրական գործընթացները, այդ թվում՝ ընտրությունների վարչարարությունը, ընտրողների ցուցակների պատշաճությունը, թեկնածուների և կուսակցությունների (կուսակցությունների դաշինքների) շտաբների գործունեությունը, նախընտրական քարոզչությունը, վարչական ռեսուրսի չարաշահումը, վերահաշվարկը, բողոքների քննությունը, գործողությունների համապատասխանությունը ժամանակացույցին և այլն: Դիտորդները տեղերում աշխատում են ընտրական հանձնաժողովների, կուսակցությունների/դաշինքների և դրանց թեկնածուների նախընտրական շտաբների, քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչների, ՉԼՄ-ների, քաղաքացիների հետ:

Տվյալների հավաքագրումը կատարվում է գրասենյակային հետազոտության, առցանց բաց տվյալների վերլուծության, անմիջական դիտարկումների, պաշտոնական հարցումների, հանդիպումների, հարցազրույցների, ինչպես նաև մամուլի լուսաբանումներին հետևելու միջոցով: Տեղերում դիտորդները մասնակցելու և հանդիպելու են տարածքային և տեղամասային ընտրական հանձնաժողովների, կուսակցությունների/կուսակցությունների դաշինքների նախընտրական շտաբների, ոստիկանության, լրատվամիջոցների, դիտորդական առաքելությունների, հասարակական կազմակերպությունների ներկայացուցիչների, ինչպես նաև ընտրական գործընթացի այլ մասնակիցների հետ: Տեղեկատվության ճշգրտությունն ու հավաստիությունն ապահովելու նպատակով՝ ստացված տվյալները ստուգվելու են մի քանի անկախ աղբյուրների միջոցով:

Երկարաժամկետ և կարճաժամկետ դիտորդության ընթացքում դիտորդները հավաքագրելու են քանակական և որակական տվյալներ, որոնք ենթարկվելու են վերլուծության և ամփոփվելու են նախաձեռնության զեկույցներում, տեղեկագրերում, մամուլի հաղորդագրություններում և վիզուալ նյութերում: Ընտրական գործընթացի վերաբերյալ արձանագրված խախտումների հիման վրա, ըստ նպատակահարմարության, կազմվելու և ներկայացվելու են բողոքներ/հայցեր/դիմումներ վարչական, դատական և իրավապահ մարմիններին:

Դիտորդության վերաբերյալ ընթացիկ տեղեկատվությունը հրապարակվելու է «Ականատես» դիտորդական նախաձեռնության ֆեյսբուքյան էջում, ինչպես նաև անդամ կազմակերպությունների ինտերնետային կայքերում և ֆեյսբուքյան էջերում:

Դիտարկման արդյունքներ և առաջարկություններ

2018թ. նոյեմբերի 2-ին ՀՀ նախագահն ընդունել է Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի արտահերթ ընտրություն նշանակելու վերաբերյալ հրամանագիրը՝ ընտրությունները 2018թ. դեկտեմբերի 9-ին նշանակելու մասին: Համաձայն ՀՀ ընտրական օրենսգրքի՝ նախընտրական քարոզչությունը սկսվելու է նոյեմբերի 26-ին:

«Ականատես» դիտորդական առաքելության երկարաժամկետ դիտորդությունը մեկնարկել է 2018 թ. նոյեմբերի 5-ին: Սույն ժամանակահատվածում դիտարկման առարկա են հանդիսացել ընտրությունների վարչարարության գործընթացը, այդ թվում՝ Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի (ԿԸՀ) գործունեությունը և Տարածքային ընտրական հանձնաժողովների կազմը, ինչպես նաև ընտրողների ցուցակները, ընտրությունների օրվա նշանակումից հետո տեղի ունեցող քարոզչությունը, վարչական ռեսուրսի օգտագործումը:

Ընտրական հանձնաժողովներ

2018թ. նոյեմբերի 2-ին ՀՀ ԿԸՀ-ն սկսել է կազմակերպչական աշխատանքները: Մինչև ս.թ. նոյեմբերի 20-ը տեղի է ունեցել խորհրդարանական ընտրությունների վերաբերյալ 7 նիստ: Ընդհանուր առմամբ կազմակերպչական աշխատանքները ընթանում են օրենքով սահմանված ժամանակացույցի համաձայն:

Տարածքային հանձնաժողովների կազմի մասնակի ուսումնասիրությունը ցույց է տվել, որ տարածքային հանձնաժողովների կազմը հիմնականում մնացել է նույնը և այնտեղ հիմնականում ներառված չեն անձինք, որոնք օրենքի համաձայն իրավունք չունեն լինել ընտրական հանձնաժողովի անդամ: Այդուհանդերձ, արձանագրվել են փաստեր, որ հանձնաժողովի անդամները նախկինում դրսևորել են անօրինական վարքագիծ: Մասնավորապես, թիվ 8 տարածքային ընտրական հանձնաժողովի (Շենգավիթ վարչական շրջան) նախագահ Նորիկ Երանյանը 2018թ. սեպտեմբերի 23-ին՝ Երևանի ավագանու արտահերթ ընտրությունների օրը, թիվ 8/05 ընտրատեղամասում ֆիզիկական ուժի գործադրմամբ խոչընդոտել է լրագրողի գործունեությունը:¹ Դիտորդական առաքելության ստուգումը շարունակվում է և կավարտվի ս.թ. նոյեմբերի 26-ին:

Հորդորում ենք Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովին (ԿԸՀ) հետևել Տարածքային ընտրական հանձնաժողովների կազմի՝ նախկինում դրսևորված վարքագծին և ձեռնարկել անհրաժեշտ միջոցներ փոխարինելու այն անդամներին, որոնք կոպտորեն խախտել են Ընտրական օրենսգրքի դրույթները: Տեղամասային ընտրական հանձնաժողովների կազմում առաջարկվող անդամների նախկինում դրսևորած վարքագծին և ձեռնարկել անհրաժեշտ միջոցներ՝ բացառելու նման անձանց ներգրավումը:

---

¹ <https://www.aravot.am/2018/09/24/982974>, <https://news.am/arm/news/472705.html>, <https://www.shantnews.am/news/view/159605.html>

Նախընտրական քարոզչության կարգ

Նախընտրական քարոզչության ժամանակահատվածը Ընտրական օրենսգրքով սահմանված այն ժամանակահատվածն է, որի ընթացքում ընտրություններին մասնակցող կուսակցություններին, թեկնածուներին հավասար հնարավորություններ ապահովելու նպատակով գործում են հանրային ռեսուրսներից օգտվելու, քարոզչություն իրականացնելու և ֆինանսական թափանցիկությունն ապահովելու սահմանված կանոնները:² Ազգային Ժողովի արտահերթ ընտրությունների նախընտրական քարոզչության ժամանակահատվածը սկսվում է 2018թ. նոյեմբերի 26-ին և ավարտվում քվեարկության օրվանից մեկ օր առաջ՝ դեկտեմբերի 7-ին ժամը 24:00-ին: Նախընտրական քարոզչության ժամանակահատվածի սահմանված լինելը չի սահմանափակում այլ ժամանակահատվածում քարոզչության իրականացումը և մինչև պաշտոնական քարոզչության մեկնարկը որևէ սահմանափակում չկա:

ՀՀ ընտրական օրենսգրքի համաձայն՝ ընտրություններին մասնակցող կուսակցություններն իրավունք ունեն անարգել տարածելու քարոզչական տպագիր և այլ նյութեր:³ Նախընտրական քարոզչությունն սկսելուց 10 օր առաջ համայնքի ղեկավարը պարտավոր է համայնքի տարածքում քարոզչական նյութեր փակցնելու համար առանձնացնի անվճար տեղեր: Հանրության համար տեսանելի քարոզչական նյութեր կարող են փակցվել հատուկ այդ նպատակով առանձնացված տեղերում ..., ֆիզիկական անձանց համաձայնությամբ՝ նրանց պատկանող կամ նրանց տիրապետման ներքո գտնվող շենքերի, շինությունների (բացառությամբ պետական և համայնքային սեփականություն հանդիսացող շենքերի, հանրակրթական դպրոցների, բազմաբնակարան կամ ստորաբաժանված շենքերի, հասարակական սննդի կամ առևտրի օբյեկտների), տրանսպորտային միջոցների (բացառությամբ հասարակական տրանսպորտի և տաքսու) վրա կամ դրանց ներսում և այլն: Քարոզչական տպագիր նյութերը պետք է տեղեկություններ ներառեն պատվիրատուի, տպագրող կազմակերպության և տպաքանակի վերաբերյալ: Օրենքով սահմանված վավերապայմանների բացակայությամբ քարոզչական տպագիր նյութեր տարածելն առաջացնում է վարչական պատասխանատվություն:⁴

Ընդհանուր առմամբ էական խախտումներ չեն արձանագրվել: Դիտարկումը ցույց է տվել, որ քարոզչանյութեր փակցվում են փողոցային լապտերների և էլեկտրասյունների վրա:

Կոչ ենք անում կուսակցություններին/դաշինքներին իրենց նախընտրական քարոզչության ընթացքում հետևել քարոզչության համար սահմանված կանոններին, նույնիսկ այն պարագայում, երբ պաշտոնապես քարոզչության մեկնարկը դեռ չի տրվել:

---

² ՀՀ ընտրական օրենսգրք, հոդված 19

³ ՀՀ ընտրական օրենսգրք, հոդված 21

⁴ Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրք, հոդված 40.1

Ընտրակաշառք

ՀՀ օրենսդրության համաձայն ընտրողներին կաշառք տալը կամ ստանալը, ընտրությունների ժամանակ բարեգործության արգելքի խախտումը կամ ընտրողի ազատ կամքի իրականացմանը խոչընդոտելը համարվում են քրեորեն պատժելի արարք ⁵:

Հայտնի են մի շարք դեպքեր, երբ գործադիր իշխանության ներկայացուցիչները քաղաքացիների հետ իրենց հանդիպումներում հորդորում են ձեռնպահ մնալ ընտրակաշառք վերցնելուց:

Առաքելության դիտորդները չեն բացահայտել փաստեր, որոնք կվկայեին կաշառքի փաստի մասին: Միևնույն ժամանակ, ՉԼՄ-ներում առկա են լուրեր ընտրակաշառք բաժանելու նորամուծությունների վերաբերյալ: Ըստ լուրերի՝ կուսակցություններից մեկը ընտրությունների ժամանակահատվածում գրանցում է բազմաթիվ անհատ ձեռներեցների, որոնք ստանդարտ ընտրակաշառքի փոխարեն ստանալու են աշխատավարձ՝ կուսակցության օգտին ձայներ բերելու համար:⁶

Կոչ ենք անում բոլոր կուսակցություններին ու դաշինքներին, ինչպես նաև դրանց անհատ թեկնածուներին զերծ մնալ գումարով քաղաքացիների ձայները գնելու պրակտիկայից, ինչպես նաև իրավապահ մարմիններին խորությամբ և համակողմանիորեն ուսումնասիրելու նման փաստերը:

Վարչական ռեսուրսի չարաշահում

«Վարչական ռեսուրս» կոնցեպտը սահմանված չէ ՀՀ օրենսդրությամբ, սակայն, ըստ միջազգայնորեն ընդունված նորմերի՝ վարչական ռեսուրսը քաղաքական պաշտոնյաների ու հանրային այլ ծառայողների տնօրինության տակ գտնվող իրավական, մարդկային, ֆինանսական, նյութական և ոչ նյութական միջոցներն են: Ընտրությունների ժամանակ դրանց օգտագործումը հոգուտ որևէ քաղաքական ուժի կամ թեկնածուի ստեղծում է անհավասար մրցակցային պայմաններ և կարող է ազդել ընտրությունների արդյունքների վրա:

Ըստ լրատվամիջոցների՝ առկա են մի քանի ահազանգեր առ այն, որ, դեռևս քարոզչության պաշտոնական ժամկետը չսկսված, արդեն իսկ կան վարչական ռեսուրսի չարաշահման դեպքեր, որոնք ներկայումս ճշգրտվում են առաքելության երկարաժամկետ դիտորդների կողմից: Միևնույն ժամանակ, կան դեպքեր, երբ բարձրաստիճան պաշտոնյաները իրենց աշխատակազմերի հետ հանդիպումներում կամ հրապարակային հորդորում են ձեռնպահ մնալ վարչական ռեսուրսի կիրառումից: Այդուհանդերձ, հարկ է նկատել, որ իշխանության ներկայացուցիչների կողմից ընտրակաշառքից զերծ մնալու կոչերն առավել հաճախակի են հնչում, քան վարչական ռեսուրսի օգտագործումից խուսափելու հորդորները:

---

⁵ ՀՀ քրեական օրենսգրք, հոդված 154.2

⁶

Առաջարկում ենք պետական կառույցների ղեկավարներին, հաշվի առնելով մասնավորապես վարչական ռեսուրսի վերաբերյալ թյուրընկալումները ինչպես հանրության, այնպես էլ հանրային ծառայողների շրջանում, հանդես գալ խստագույն հանձնարարականներով՝ բացառելու վարչական ռեսուրսի չարաշահումը: Կոչ ենք անում հանրային ծառայողներին գերծ մնալ իրենց վստահված ռեսուրսները չարաշահելուց՝ որևէ կուսակցության, դաշինքի կամ թեկնածուի օգտին:

Ատելության խոսք

Դեռևս քարոզչությունը պաշտոնապես չի սկսվել, և ընդհանուր իրավիճակը լարված չէ, սակայն արդեն իսկ սկսել է հնչել ատելության խոսք, որը թիրախավորում է մարդկանց կամ մարդկանց խմբերի՝ իրենց կրոնական և սեռային, ինչպես նաև քաղաքական տարբերող հատկանիշների հիման վրա, ինչը կարող է կամա թե ակամա մղել բռնության:

Մասնավորապես, նման կոչեր է արել Հայաստանի Հանրապետական կուսակցության ցուցակում ներառված Էդուարդ Շարմազանովը Նոյեմբերի 13-ի իր ելույթում՝ կոչ անելով, որ իրեն միանան նրանք «ովքեր դեմ են աղանդավորության քարոզին, պղծության և համասեռամոլության քարոզին»:⁷ Նաև տարբեր կուսակցությունների անդամների անձնական ֆեյսբուքյան էջերում տարբեր քաղաքական ուժերի կողմից հնչում են միմյանց ուղղված վիրավորական արտահայտություններ:

Կոչ ենք անում ԱԺ ընտրություններին մասնակցող կուսակցություններին/ կուսակցությունների դաշինքներին գերծ մնալ ինչպես ընտրապայքարի ընթացքում միմյանց նկատմամբ վիրավորական ու վարկաբեկող արտահայտություններ օգտագործելուց, այնպես էլ խտրական ու ատելության խոսքի միջոցով ընտրազանգված գրավելու գայթակղությունից: Նման վարքագիծը արգելված է Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի, Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին դաշնագրի 19-րդ և 20-րդ հոդվածների դրույթներով:

Ընտրողների ցուցակներ

Հայաստանի Հանրապետության բնակչության ռեգիստրում բնակչության թիվը 2,969,200 է, որը պակասել է 2017թ. ապրիլի 2-ի խորհրդարանական ընտրությունների ժամանակ գրանցված թվից 24,700-ով: Ընտրողների թիվը 2,574,916 է, որն ավելին է նշված ժամանակամիջոցից՝ 10,582-ով: Ըստ ընտրատարածքների՝ ընտրողների առավելագույն աճ՝ 2,941 հոգի գրանցվել է թիվ 2 ընտրատարածքում (Երևանի Արաբկիր, Աջափնյակ, Դավթաշեն վարչական շրջաններ), 2,789 հոգի՝ թիվ 3 ընտրատարածքում (Երևանի Մալաթիա-Սեբաստիա, Շենգավիթ վարչական շրջաններ), և 2,428 հոգի՝ թիվ 10 ընտրատարածքում (Կոտայքի մարզ): Ընտրողների քանակն առավել նվազել է թիվ 11 ընտրատարածքում (Շիրակի մարզ)՝ 2440-ով, թիվ 9

⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=thRqg0OulNs&t=7s>, 3:40ր-ից

ընտրատարածքում (Լոռու մարզ)՝ 1,138-ով և թիվ 12 ընտրատարածքում (Սյունիքի և Վայոց ձորի մարզեր)՝ 1,118-ով:

ՀՀ բնակչության, Ազգային ժողովի ընտրությունների ընտրողների թվերը, ըստ armstat.am և elections.am կայքերում հրապարակված տեղեկատվության

Ըստ ընտրական տարածքների

2017թ.					տարբերությունները 2018 և 2017 թթ.		2018թ.		
Մշտական բնակչություն	Ընտրական տարածք	Վարչական շրջան/մարզ	Ընտրողներ	Ընտրողների թվերի %-ները բնակչության թվերից	բնակչության	ընտրողների	Մշտական բնակչություն	Ընտրողներ	Ընտրողների թվերի %-ները բնակչության թվերից
257800	թիվ 1	Ավան, Լոր Լորք, Քանաքեռ-Զեյթուն	198537	77.0	1200	1575	259000	200112	77.3
267000	թիվ 2	Արաբկիր, Աջափնյակ, Դավթաշեն	210687	78.9	-300	2941	266700	213628	80.1
275800	թիվ 3	Մալաթիա-Մեքաստիա, Շենգավիթ	222434	80.7	2700	2789	278500	225223	80.9
274000	թիվ 4	Կենտրոն, Լորք Մարաշ, Էրեբունի, Լուրմաշեն	206883	75.5	1200	2152	275200	209035	76.0
259000	թիվ 5	Արարատի մարզ	220309	85.1	-1300	1346	257700	221655	86.0
266300	թիվ 6	Արմավիրի մարզ	232232	87.2	-1800	1400	264500	233632	88.3
129200	թիվ 7	Արագածոտնի մարզ	117455	90.9	-2500	79	126700	117534	92.8
231400	թիվ 8	Գեղարքունիքի մարզ	187263	80.9	-2400	782	229000	188045	82.1
223200	թիվ 9	Լոռու մարզ	238975	107.1	-7400	-1138	215800	237837	110.2
253700	թիվ 10	Կոտայքի մարզ	237419	93.6	-2300	2428	251400	239847	95.4
241500	թիվ 11	Շիրակի մարզ	231982	96.1	-7400	-2440	234100	229542	98.1
189900	թիվ 12	Սյունիքի և Վայոց ձորի մարզեր	152805	80.5	-2200	-1118	187700	151687	80.8
125100	թիվ 13	Տավուշի մարզ	107353	85.8	-2200	-214	122900	107139	87.2
2993900	ԸՆՏՐՈՒՄ	Հանրապետությունում	2564334	85.7	-24700	10582	2969200	2574916	86.7

Ընտրողների ցուցակները շարունակում են պարունակել խնդրահարույց տվյալներ, որոնք հարցականի տակ են դնում դրանց համապատասխանությունը իրականությանը: Այս պահին իրականացված վերլուծության արդյունքներով, ընտրողների ցուցակներում բացակայում են 571 ընտրողի հասցե: Բավականին բարձր է բարձր տարիք ունեցող ընտրողների թիվը: Մասնավորապես, ցուցակում կան 8,826 ընտրող, որոնց տարիքը 90 է և ավելի, ընդ որում կա 100 տարեկանից բարձր՝ 117 ընտրող և 110-ից բարձր՝ 3 ընտրող:

885 հասցեներում գրանցված է ավելի քան 20 ընտրող, ընդ որում՝ 100-ից ավել ընտրող կա 13 հասցեում:

	2017թ. խորհրդարանական ընտրություններ	2018թ. արտահերթ խորհրդարանական ընտրություններ
20-ից 29	666 (15297 ընտրող)	667 (15271 ընտրող)
30-ից 39	104 (3431 ընտրող)	113 (3703 ընտրող)
40-ից 49	34 (1491 ընտրող)	36 (1581 ընտրող)
50-ից 59	17 (916 ընտրող)	18 (966 ընտրող)
60-ից 99	23 (1727 ընտրող)	38 (1879 ընտրող)
100 և ավել	12 (2149 ընտրող)	13 (2257 ընտրող)

Կոչ ենք անում ոստիկանությանը՝ շուտափույթ լուծել հասցե չունեցող ընտրողներին հասցեներ տրամադրելու հարցը, կամ հասցեների առկայության դեպքում՝ տեղադրել դրանք ընտրողների վերջնական ցուցակներում:

Չոլյս ենք հայտնում, որ ընտրացուցակներում ներառված, բայց հանրապետությունից բացակայող ընտրողների անունները չեն օգտագործվի այլոց կողմից: